

Verliesfinanciering

Uit cijfers die het CBS onlangs naar buiten bracht, bleek dat de netto winst van op de beurs genoteerde Nederlandse ondernemingen excl. internationals en financiële instellingen in 1980 nog geen f. 500 mln. bedroeg, ongeveer de helft van het ook al schamele resultaat over 1979. Vooral industriële ondernemingen hadden in 1980 een slecht jaar. De totale netto winst daalde in die sector van f. 638 mln. in 1979 tot f. 86 mln. in 1980. Eén op de drie ondernemingen zat in de rode cijfers. Al met al weinig florissante resultaten in de sector die de voorttrekkersrol moet gaan vervullen in het beleid dat gericht is op economisch herstel door middel van industriële vernieuwing.

De slechte resultaten in 1980 staan niet op zich zelf. Zij vormen de voortzetting van een trend die al jarenlang ontoereikende resultaten in de industrie laat zien. Deze slechte resultaten hebben diepe sporen getrokken in de balansverhoudingen van industriële beurs-n.v.'s. Het aandeel van het eigen vermogen in het totale vermogen is in de afgelopen vijftien jaar gehalveerd: van 46% in 1965 tot 22% in 1980. De plaats van het eigen vermogen op de passiefzijde van de balans is ingenomen door een oplopend aandeel van korte-termijnverplichtingen.

Nu het aankomt op investeringsherstel en industriële vernieuwing komen de gevolgen van deze ontwikkeling aan het licht. De uitgeholde eigen-vermogenspositie blijkt voor een groot aantal industriële ondernemingen een ernstige belemmering te vormen voor het ondernemen van nieuwe activiteiten. Niet alleen is het voor veel bedrijven bij de verslechterde balansverhoudingen bijzonder moeilijk geworden voldoende kapitaal van buitenaf aan te trekken voor nieuwe projecten, ernstiger nog is het dat een groot aantal bedrijven niet eens meer nieuwe risico's durft aan te gaan omdat hun reserves zozeer zijn uitgehold dat zij zich eenvoudigweg geen mislukking kunnen permitteren zonder het voortbestaan van de hele onderneming op het spel te zetten. Afgezien van vernieuwing betekent echter in de meeste gevallen evenzeer dat een doodlopende weg is ingeslagen.

Het is bijzonder ernstig als ondernemers zich niet meer het risico van een mislukking kunnen permitteren. Ondernemen is immers juist het nemen van risico's. Veel industriële bedrijven — ook die welke als geheel nog met winst draaien — zitten echter opgezadeld met verliesgevende activiteiten die als een loden last op het gehele concern drukken. Het is geen uitzondering dat vrijwel het gehele concernresultaat opgaat aan het opvangen van verliezen die in één of enkele produktgroepen of vestigingen worden geleden. Terwijl de overheid van koers is veranderd en zoveel mogelijk is afgestapt van steunverlening aan verliesgevende projecten, vindt intern binnen het bedrijfsleven noodgedwongen op grote schaal verliesfinanciering plaats. De middelen die opgaan aan verliesgevende activiteiten zijn uiteraard niet meer beschikbaar voor meer kansrijke toepassingen. Het spreekt welhaast van zelf dat, als deze situatie algemeen wordt, de dynamiek in het bedrijfsleven heel snel verdwijnt. Het is voor ondernemingen van levensbelang dat zij zich tijdig kunnen terugtrekken uit activiteiten die niet rendabel blijken te zijn.

Dat het met de winstgevendheid van grote delen van het Nederlandse bedrijfsleven niet best gesteld is, is bekend.

Sprekend in bedrijfseconomische termen zou men kunnen zeggen dat in de industrie een vermindering van de vaste kosten zou moeten plaatsvinden. Er kan geen kapitaal worden vrijgemaakt voor nieuwe activiteiten. Meer dan vijftig jaar geleden al waarschuwde een van de grondleggers van de bedrijfseconomie, Schmalenbach, tegen het toenemen van de vaste kosten in de onderneming omdat die het bedrijf van de „freie Wirtschaft” in de „gebundene Wirtschaft” zouden brengen en het van zijn flexibiliteit beroven. Sindsdien zijn de vaste kosten alleen maar toegenomen. De flexibiliteit van de arbeidskosten is afgenomen door de beperking van de ontslagmogelijkheden, de kapitaalkosten zijn eveneens vaster geworden door de relatieve toename van het vreemde vermogen, dat vaste rentelasten draagt. In de meeste gevallen zijn er ook zwaardere overhead- en organisatiekosten, die worden gekenmerkt door een geringe flexibiliteit, op de onderneming gaan drukken. Als gevolg daarvan zijn de mogelijkheden van de onderneming om zich aan een afzetsdaling aan te passen sterk beperkt. In de stagnatie komen de problemen snel aan het licht.

Natuurlijk wordt er in het bedrijfsleven naar wegen gezocht om toch een zekere flexibiliteit te behouden. Het werken met uitzendkrachten en onderaannemers is daarvan een voorbeeld. Ook worden toeleveringsbedrijven ingeschakeld waarop het risico van afzetsdaling kan worden afgewenteld. De laatste jaren is ook het huren van gebouwen en produktiemiddelen (leasing) steeds meer in zwang gekomen. In toenemende mate probeert men zware organisatievormen te vermijden. Maar in de meeste gevallen ziet men zich toch voor buitengewoon hoge kosten geplaatst wanneer verliezen een reorganisatie noodzakelijk maken. Een bijzonder probleem is dat het personeel niet kan worden ontslagen. Er is alles te zeggen voor ontslagbescherming van werknemers, maar voor het al te krampachtig vasthouden van oude banen moet wel een prijs worden betaald: er komen geen nieuwe banen meer tot stand. Nadat AKZO tien jaar lang vergeefs geprobeerd heeft om de ENKA-vestiging in Breda te sluiten, is onlangs toch overeenstemming bereikt over de definitieve sluiting volgend jaar. Men kan zich afvragen of dit uitstel van executie alle economische en sociale kosten waard is geweest.

Schumpeters omschrijving van ondernemen als „creative destruction” blijkt maar al te juist. Bij een onvoldoende bereidheid om de afbraak van verouderde en verliesgevende activiteiten te aanvaarden komt er ook niet veel nieuws van de grond. Nu tal van ondernemingen vanwege hun uitgeholde eigen-vermogenspositie niet meer bereid of in staat zijn noodzakelijke risico's te nemen, komen de problemen duidelijk aan het licht. Wil het industrieel reveil kans maken, dan is het niet voldoende dat de opbrengsten van het slagen (de rendementen) worden verhoogd. Ook de kosten van het mislukken moeten dalen.

L. van der Geest